

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

„1. cikk

a) „regionális vagy kisebbségi nyelvek” kifejezés alatt azon nyelvek értendők:

I. amelyeket valamely állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és

II. amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől / nyelveitől, azonban ez nem foglalja magában sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit;

7. cikk – Célok és elvek

b) minden egyes regionális vagy kisebbségi nyelv földrajzi körzetének tiszteletben tartása annak érdekében, hogy a fennálló vagy később létesítendő közigazgatási felosztás ne képezze e regionális vagy kisebbségi nyelv támogatásának akadályát;

d) a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és közéletben, szóban és írásban való használatának megkönnyítése és/vagy bátorítása [...]”

www.konferencia_20071205.eo-kik.hu/docs/forditasok/magyar.pdf

A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

„8. cikkely

1. Minden nyelvközösségnek joga van arra, hogy úgy szervezze meg és irányítsa saját erőforrásait, hogy minden funkcióban biztosítsa nyelvének használatát a társadalomban [...]

2. Minden nyelvközösségnek joga van arra, hogy rendelkezésére álljon minden szükséges eszköz annak érdekében, hogy biztosítsa a nyelv továbbadását és folytonosságát.

24. cikkely

Minden nyelvközösségnek joga van eldönteni, hogy nyelvének milyen mértékben kell jelen lenni tanítási nyelvként és iskolai tantárgyként az oktatás minden szintjén, így az iskolaelőkészítő, elemi, középfokú, technikai és szakoktatásban, valamint a felsőoktatásban és a felnőttoktatásban.

www.mnyknt.hu/nyelvi_jogok_03.htm

NÁDOR ORSOLYA

A magyar mint kisebbségi anyanyelv. Nyelvi jogok és nyelvhasználat

A magyar nyelvet nyelvpolitikai szempontból három fő csoportra lehet osztani: többségi anyanyelv, kisebbségi anyanyelv, valamint idegen nyelv. Ezek a csoportok még sokféle kategóriával egészülhetnek ki, amelyek egy része oktatási jellegű (pl. a magyar mint kevésbé ismert nyelv, származásnyelv, másodnyelv), más része pedig a népcsoport elhelyezkedésére és politikai állapotára utal (szórvány-anyanyelv, veszélyeztetett nyelv, regionális hivatalos nyelv).

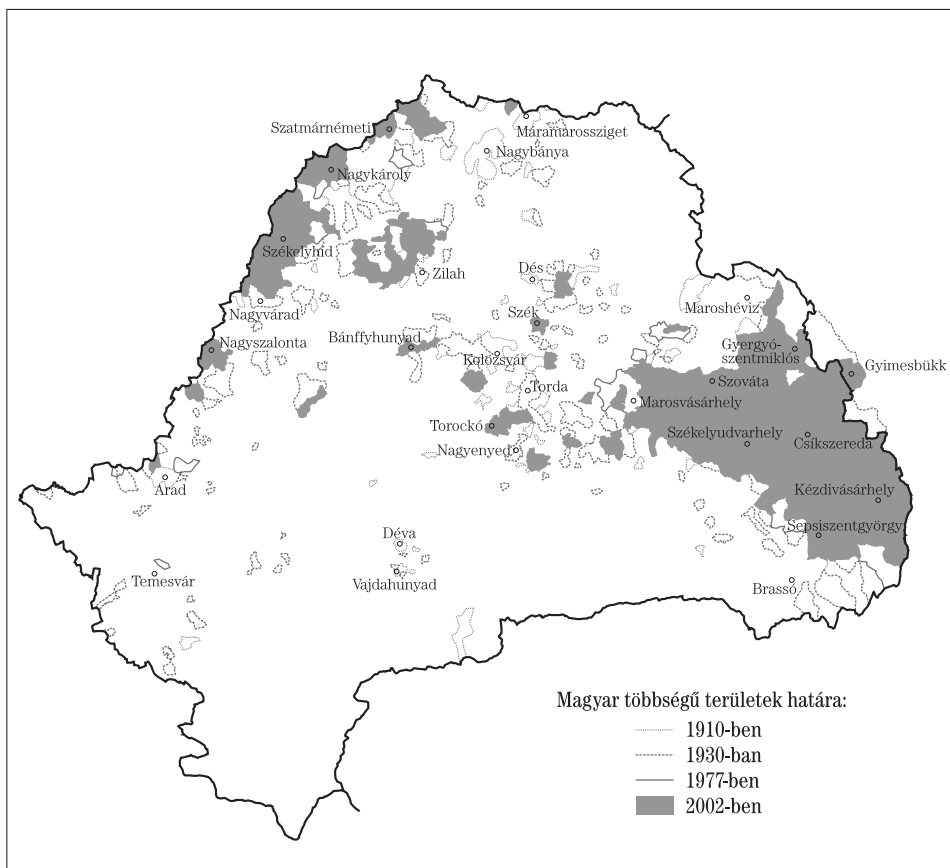
A magyar mint kisebbségi anyanyelv fogalma az első világháborút lezáró békeszerződések következtében alakult ki, amikor több mint 3 millió magyar anyanyelvű lakos került az új államhatárokon túlra, s vált „határon túli magyarrá”. Azóta több mint nyolcvan év telt el, és ez nem múlt el nyomtalanul a nyelv esetében sem, például kialakultak a területi nyelvváltozatok, a kisebbségi magyarok fokozatosan kétnyelvűvé váltak, emellett a többségi nyelv hatása is mind erőteljesebben érvényesül a nyelv különböző regisztereiben, különösen a szaknyelvek szókincsében, de a nyelvtani szerkezetekben is megjelenik a szlovák, román, szerb, horvát, szlovén, német, ukrán elem.

Nyelvészeti szempontból ez a fogalom több – elsődlegesen alkalmazott nyelvészeti – irányból közelíthető meg, így szociolingvisztikai, dialektológiai, pszicholingvisztikai, neurolingvisztikai, nyelvpolitikai és nyelvtervezési oldalról. Az egyes szakterületek az egyetemes tudományos eredményeket alkalmazták a magyar viszonyokra, így merült fel a magyarpárú kétnyelvűség kutatása, a többközpontúság kérdése, a magyar nyelv kisebbségi területi változatainak szociolingvisztikai feldolgozása, a nyelvcsere és a nyelvvesztés folyamatának vizsgálata, a veszélyeztetettség értelmezhetősége, valamint a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó, és többnyire korlátozó politikai döntések következtében létrejött nyelvi egyenlőtlenség és diszkrimináció, illetve a lingvicitizmus megvalósulásának vizsgálata a magyar beszélőközösség egyes csoportjaiban. A nyelvtudomány

Petőfi Sándor szobra Rimaszombaton

a történelmi-politikai változásoktól alaposan lemaradva, csak a huszadik század utolsó harmadában kezdett a nyelvközösségek társadalmi és pszichológiai jellemzőivel foglalkozni, mindaddig a kisebbségi nyelvi kérdések más tudományterületek kereteiben fordultak elő, így többek között történettudományi, jogtudományi (a magyar államnyelv jogtörténeti szempontból), néprajzi (nyelvjárások, frazeologizmusok) munkák szóltak a nyelv ügyeiről. A magyar nyelvtudomány esetében a kisebbségi téma megjelenése elsődlegesen a nyelvtörténeti, névtani, tudománytörténeti kutatásokra, valamint a többségi-kisebbségi nyelv kontaktusjelenségeire irányuló nyelvművelő tevékenységre korlátozódott. A rendszerváltás, valamint a kisebbségekkel szembeni európai magatartás átalakulása azonban a nyelvtudományi vizsgálatokra is kihatott: ma már a magyar tudományosság a „határtalanítás” jegyében együtt halad az egyetemes nyelvtudománnyal. Míg a rendszerváltások előtt a kutatók közötti együttműködés szinte lehetetlen volt, napjainkban

A magyar nyelvhatár változásai Erdélyben 1910–2000

a Magyar Tudományos Akadémia határon túli nyelvi intézményei (Hodinka Antal Intézet, Gramma Nyelvi Intézet, Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Vajdasági Magyar Nyelvi Korpusz) közösen vesznek részt az új szótárak szócikkjeinek megfogalmazásában, s a minden területet átfogó nyelvpolitikai, oktatáspolitikai kutatásokban.

A magyar mint kisebbségi anyanyelv főbb ismérvei a következők:

- a nyelvhasználat korlátozott, a többségi nyelvhez képest alárendelt szerepe van;
- a nyelvi kompetencia hiányosságai főként a hivatalos és a szaknyelvi regiszterben jelentkeznek,
- a nyelv belső presztízse és külső megítélése területenként változó;
- a kisebbségi nyelvközösség tagjai fokozatosan kétnyelvűvé váltak, a domináns nyelv azonban ma már nem minden esetben a magyar;
- a kisebbség politikai helyzetétől és létszámától, valamint települési viszonyaitól függően mind a felcserélő, mind a hozzáadó kétnyelvűség típusa megfigyelhető.

A nyelvhasználat korlátozottsága és a kompetencia hiányosságai szorosan összefüggnek egymással. Az utódállamok többségi

politikájának egyik sarkalatos pontja az, hogyan viszonyulnak a velük élő kisebbségek nyelvéhez. A magyar esetében ez a következőképpen jellemezhető: a kisebbségi anyanyelv stigmatizálásával, a nyelvhasználat színtereinek nyílt, vagy praktikista köntösbe burkolt szűkítésével próbálják gyorsítani a nyelvcseré folyamatát. Legelőször a hivatalos ügyek intézése során szorul háttérbe az anyanyelv mind szóban, mind írásban, aztán az anyanyelvű iskoláztatás hiátusai jelennek meg a szaknyelv lexikájában. Ma még a kisebbségi magyar gyermekek többnyire anyanyelvükön sajátítják el a tudás alapjait, de a folytatást, amely egyben a nyelvi kompetencia kiteljesedéséhez vezető út, megnehezíti a közép- és felsőfokú iskolák képzési programjainak államnyelvűsége. Nehéz magasan tartani a kisebbségi anyanyelv belső értékét, ha az érvényesülés ára a többség nyelvének ismerete. A kisebbségi magyar nyelvközösség anyanyelvhez való viszonyát a nyelvpolitikai viszonyoktól függetlenül, évtizedeken át a magas önérték jellemezte, amely nemcsak a többségi, hanem a magyarországi sztenderddel szemben is a helyi nyelvváltozatok szépségének, archaikusságának hangsúlyozására épült. Ez a tudat is hozzájárult ahhoz, hogy egészen a legutóbbi időkig

KRONOLÓGIA

1966 A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 27. cikkelye kimondja:

„Azokban az államokban, ahol etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbség él, a kisebbséghez tartozó személyektől, a csoport más tagjaihoz hasonlóan, nem tagadható meg a jog, hogy saját kultúrájukat műveljék, saját vallásukat hirdessék, és azt gyakorolják, vagy saját nyelvüket használják.”

1989 Ukrán nyelvtörvény

1990. évi 428. sz. kisebbségi törvény (Szlovákia)

1991. 45. sz. törvény A hivatalos nyelv- és íráshasználatról (Szerbia)

1992 Az ENSZ Közgyűlés által december 18-án elfogadott, A nemzeti, etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozat 2.1. cikkelye

1992 Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

1992 Törvény a nemzeti kisebbségekről. (Ukrajna)

1992 Alkotmánytörvény az emberi jogokról és a Horvát Köztársaság etnikai és nemzeti közösségeinek jogairól

1993. évi LXXVII. Törvény a nemzeti és etnikai Kisebbségek jogairól (Magyarország)

1994. évi 191. sz. törvény a helységek kisebbségi nyelven való feltüntetéséről (Szlovákia)

1994 Az öngazgatású nemzeti közösségekről szóló törvény (Szlovénia)

1995. évi 270. sz. államnyelvtörvény (Szlovákia)

1995. évi 83. sz. tanügyi törvény (Románia)

1996 A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások

1996 A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata („barcelonai nyilatkozat”)

1996 A nemzeti kisebbségek nyelvi jogai („osloí ajánlások”)

1999. évi 184. sz. kisebbségi nyelvtörvény (Szlovákia)

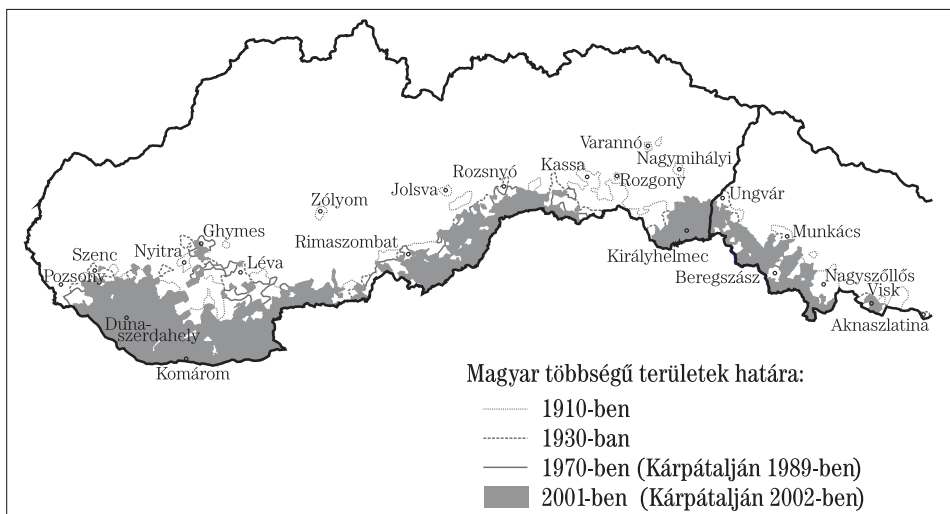
2000. május 4. Az osztrák Szövetségi Kancelláriai Hivatal kör-

A nemzeti nyelv értelmezése

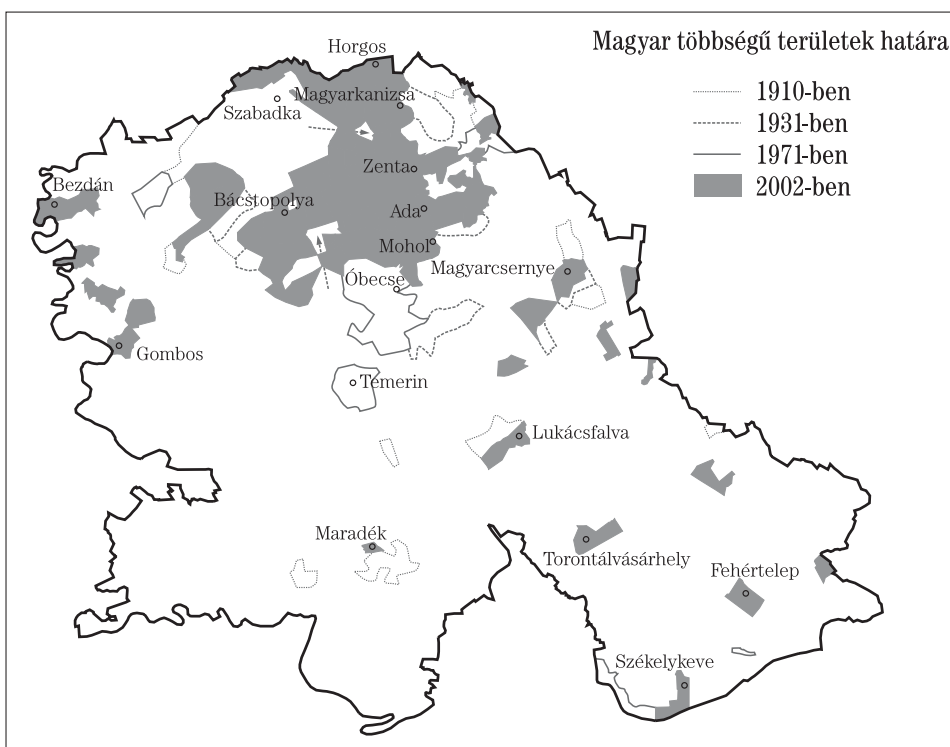
„A többségi nemzet nyelvének szimbolikus, politikai funkcióit a térség országainak alkotmányai, illetve az említett alkotmányok mellett Szlovákia, Ukrajna, Szerbia, illetve Szlovénia, Lengyelország és – 2001 óta – Magyarország esetében külön nyelvi törvények többféleképpen rögzítik. A többségi nemzetek nyelve az említett alkotmányok, illetve törvények szerint az alábbi meghatározásokban szerepel: a nemzetállam kifejeződésének eszköze; az államéletben, közigazgatáson belüli zavartalan kommunikáció eszköze; a nemzeti kultúra értékeinek hordozója; a nemzeti önazonosság alapvető eleme; nemzeti kulturális kincs; az állam valamennyi polgárának külön intézményekkel védett és fejlesztett közös kommunikációs eszköze. [...] A többségi nemzeti nyelvek kivétel nélkül az adott állam hivatalos nyelvi státusát élvezik, szemben a kisebbségi nemzeti nyelvekkel, amelyek [...] térségünkben az érvényes törvények szerint Szlovéniában, Horvátországban, Ukrajnában és [...] Szerbiában nyertek a kisebbségek által lakott régiókban hivatalos nyelvi státust. A többi államban a kisebbségek nyelvi jogait nem a nyelvek hivatalos nyelvként való elismerésével, hanem korlátozott érvényű nyelvhasználati engedményekkel bővítették a 20. század utolsó évtizedében.”

Az államnyelv értelmezése

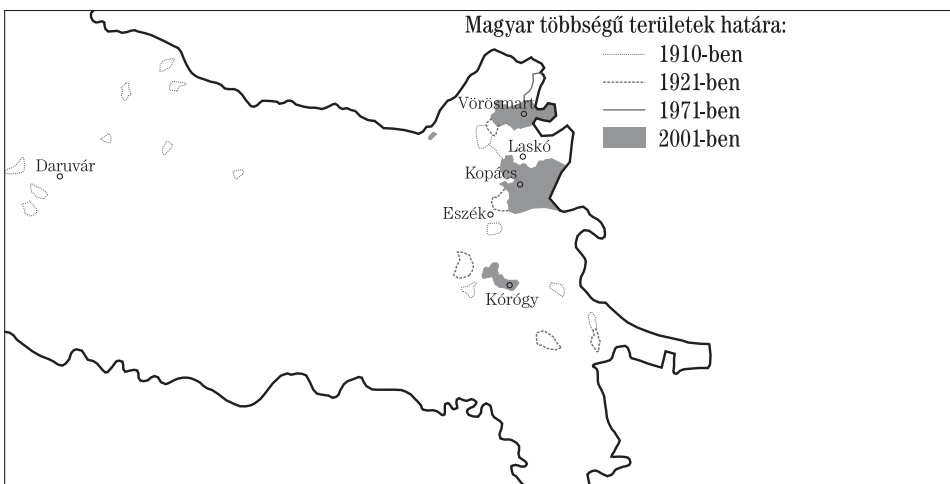
„Külön vizsgálódást érdemel az államnyelv kategóriája, amely sokszor összekeveredik, illetve azonosul a hivatalos nyelv fogalmával. Kiss Jenő az európai nemzeti nyelvek közül az önálló állammal rendelkező nemzeteknek az adott „nemzeti” államokon belül törvényileg privilegizált helyzetét tekintve államnyelvi státusnak, s az ezzel a státussal nem rendelkező, s ezért „eleve hátrányos helyzetű” kisebbségi nyelvekkel szemben a korlátozás nélküli nyelvhasználatban jelöli meg a két státus közötti alapvető különbséget: [...] A nemzeti és hivatalos nyelvek közösség- és államszervezői funkcióját, történeti, politikai és szimbolikus funkcióját helyezi előtérbe az „állampolgárok nyelvének”

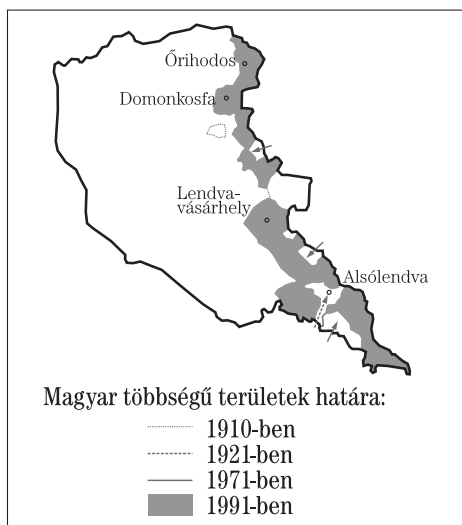
A magyar nyelvhatár változása Szlovákiában és Kárpátalján, 1910–2000

A magyar nyelvhatár változása a Vajdaságban, 1910–2002

Nyelvszigetek: Horvátország, 1910–2001

Nyelvszigetek: Muravidék, 1910–1991

a magyar nemzeti kisebbség esetében anyanyelv dominanciás, hozzáadó típusú kétnyelvűségről beszélhettünk. Napjainkban azonban a nyelvészek arra figyelmeztetnek, hogy csökken az anyanyelv meghatározó szerepe, s a különböző társadalmi folyamatok (pl. a megnövekedett mobilitás, a faluközösségek felbomlása, a vegyes házasságok gyakorisága) következtében egyre gyakoribb a felcserélő kétnyelvűség, ami nyelvcserehez, majd nyelvvesztéshez vezet.

A kisebbségi lét évtizedei alatt a nyelvi jogokban is nagy változások következtek be. Míg a két világháború között – például az időlegesség illúziója miatt – a kisebbség megőrizte anyanyelvi kompetenciájának teljességét, a második periódusban, a szocializmus időszakában ez fokozatosan csökkent, a harmadik, a rendszerváltásokkal létrejövő új nemzetállamok türelmetlen, tiltó intézkedései miatt látványosan visszaesett, a mostani, megosztott (Európai Unió, Unió kívüli, de tagságra áhító) rendszerben pedig már nehéz élni a nemzetközi nyelvi jogok kínálta lehetőségekkel.

Nyelvpolitika-történeti szempontból a magyar mint kisebbségi nyelv az első – a két világháború közötti – kisebbségi időszakban Romániában, Csehszlovákiában, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban, valamint Ausztriában értelmezhető. Az utódállamok első rendeletei gyorsan megértették a magyarsággal, mi a különbség a többségi, illetve a kisebbségi anyanyelv jogai és kiterjedése között. 1919-ben minden érintett állam aláírta Saint-Germain-en-Laye-ben a kisebbségvédelmi szerződést, amelyben a nyelvhasználati szabadságról külön cikkelyek szólnak. Eszerint a kisebbségeket fajra, nyelvre, vallásra való tekintet nélkül teljes jogegyenlőség illeti meg a munkavállalástól a vallásgyakorlástól

át a közéleti megnyilvánulásokig minden területen. Az új államok azonban ezeket nem tekintették kötelezőnek, sőt az alkotmányukban, illetve a nyelvhasználati kapcsolatos törvényeikben vélt vagy valós történelmi sérelmeikért a kisebbségtől vettek elégtételt legtermészetesebb joguk, az anyanyelvük használatának korlátozásával.

Szembetűnő egyezések vannak az utódállamok rendelkezéseiben. Jellemző, hogy már az országok alkotmánya, illetve az ennek alapján hozott törvények tartalmaznak olyan kitételeket, amelyek ellentétesek a szerződésben vállalt kötelezettségekkel, pl. az általános nyelvhasználati szabadság helyett minimális, általában 20%-os arányszámokat állapítanak meg. Az oktatási törvények kizárólag az állami nyelven történő oktatást teszik lehetővé a nem felekezeti iskolákban, a korábban már működött magyar közép- és felsőfokú oktatási intézményeket pedig megszüntetik vagy a többség nyelvéhez alakítják, „nacionalizálják”. Jellemző a névelemzés, valamint a magyar nevek többségi nyelvű változtatának anyakönyvezése. Korlátozásokat vezetnek be a nemzetiségekkel összefüggő jogi és közigazgatási gyakorlatban is, sok esetben a helyi rendelkezések nemcsak a nemzetközi szerződésnek, hanem az ország alkotmányának és törvényeinek is ellentmondanak. Ezzel kapcsolatban érdekes megjegyezni a minden utódállamra jellemző és többször is megvalósított területi átrendezési stratégiát, amelynek értelmében a közigazgatási határokat úgy alakítják át, hogy a kisebbségek arányszáma lehetőleg ne érhesse el a nyelvhasználati jogok biztosításához megállapított százalékot, valamint a földrajzi nevek megváltoztatását tükröfordításokkal vagy a többségi hagyományokhoz igazított átnevezésekkel.

Példaként említsük meg a szerb-horvát-szlovén többségű magyarlakta területeket, ahol a cégfeliratokra 10–50% pótdát kellett fizetni, ill. előzetesen be kellett mutatni a rendőrségen; a vendéglátóhelyeken, műhelyekben, üzletekben államnyelven kellett köszönteni a belépőt, a postán és vasúton nem használhatták a kisebbség nyelvét még tájékoztatásra sem. A magyar iskolákat államosították, a támogatást csökkentették, vagy teljesen megszüntették, a középiskolák épületét kisajátították, a szemléltető eszközöket elszállították. Magyar iskolába pedig csak az a diák járhatott, aki kikerülte a hivatalosan 1927-ig tartó névelemzés csapdáját, pl. a Kovács, Tóth, Horváth stb., ill. az *-ics*, *-vics* végződésű családnevek viselőit elmagyarosított szlávoknak tekintették. 1922-ben alkották meg és tették közzé a helységnevek

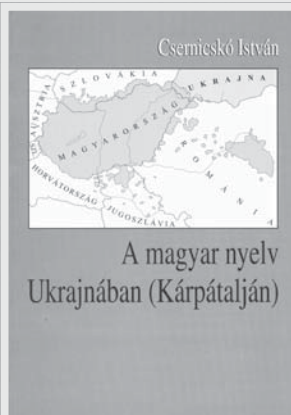
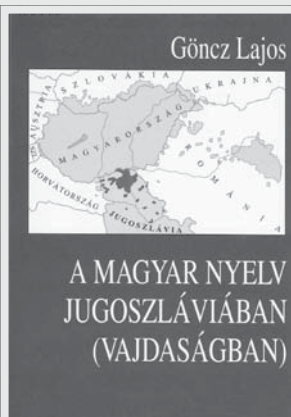
levele a magyar nyelv regionális hivatalos nyelvként történő használatáról Burgenlandban

2001. évi 204. sz. törvény a helyi közigazgatásról (Románia)

2002. február 27. Törvény a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről (Szerbia)

2002 Alkotmányerejű törvény a nemzeti kisebbségek jogairól (Horvátország)

2002 Törvény a megkülönböztetés valamennyi formájának megelőzéséről és büntetéséről szóló 137/2000. sz. kormányrendelet jóváhagyásáról

meghatározásakor Szépe György. „Az államot, a hazát is jelképező nemzeti nyelvek – gondoljunk csak a nemzeti himnuszokban, mindenki által ismert nemzeti irodalmi alkotásokban, történeti szállóigékben stb. rejlő közösségformáló erőre – hosszú időn keresztül csak szimbolikusan jelentették az államot, de a 20. század folyamán, a nyelvi jogok kodifikációjával a szó jogi és adminisztratív értelmében is államnyelvvé váltak, miközben az egyes állam szükségleteihez igazodva továbbra is megőrzik korábbi szimbolikus, esetenként már-már szakrális funkciójukat.” Szépe György szerint „ez a szimbolikus funkció a hivatalos nyelvnek – főleg, ha a haza nyelvéről van szó – pozitív mellékértelmet és erős érzelmi színezetet ad.”

A többségi és kisebbségi nyelvek viszonya

„[...] a többségi nemzeti nyelv és a kisebbségek nyelveinek jogi státuszát vizsgálva négyféle nyelv jogi helyzetről beszélhetünk az európai országokban, illetve a Kárpát-medencében Magyarországgal szomszédos államokban. 1. A hivatalos nyelv (államnyelv) fogalmát az alkotmány rögzíti, s az kizárólag a többségi nemzet nyelvére érvényes. [Szlovákia, Románia, valamint az 1980–90-es évek mилоševici Jugoszláviája] 2. A hivatalos nyelv (államnyelv) fogalmát az alkotmány rögzíti, de az ország kisebbségi nyelveivel együtt. Ezeket regionális hivatalos nyelvvé nyilvánítja. [Szlovénia, Horvátország s részben Ausztria, Ukrajna és a 2002 utáni Szerbia] 3. Az államnyelv vagy a hivatali nyelv fogalmát az alkotmány nem, de egyéb jogszabályok rögzítik, szabályozzák. [Lengyelország] 4. Az államnyelv vagy hivatalos nyelv fogalmát sem az alkotmány, sem más törvények nem rögzítik. [Csehország, Magyarország]”

Szarka László: Államnyelv, hivatalos nyelv - kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 16–20.

A szabadkai Népkör épülete

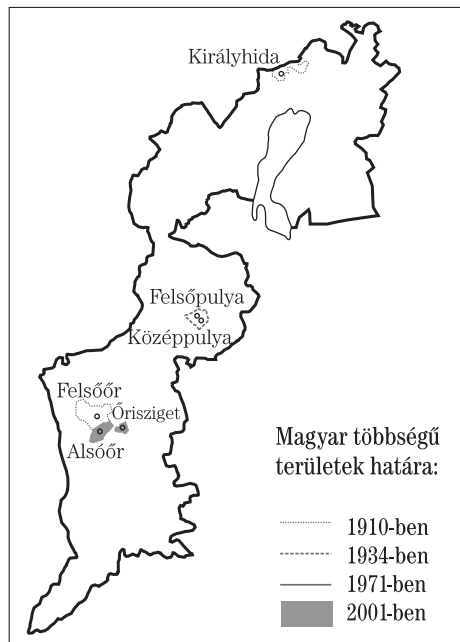
új elnevezését. Az eredetileg 335 településből csak 42-nek maradt meg a korábbi neve, a többit lefordították, „Novi” vagy „Stari” előtaggal látták el. A közigazgatás átszervezése után, 1929-től tovább romlottak a magyar népesség nyelvhasználati esélyei: az összes közhivatalban megtiltották a magyar nyelv használatát, a megmaradt magyar tisztviselőket pedig elbocsátották.

A kisebbségi létben 1938 és 1944 között rövid és nem is mindenre kiterjedő szünet következett, majd a második világháború után, más politikai berendezkedés díszletei között folytatódott az asszimiláció ott, ahol abbamaradt. Valós jogvédelemről nem lehetett szó, hiszen az 1975-ös Helsinki Záróokmány aláírásáig szigorúan belügyként kezelték a kisebbségi ügyet. A második kisebbségi lét kezdetét többnyire mindenhol a magyarság szellemi és fizikai léte elleni retorziók jellemezték, és csak lassan, óvatosan, osztályalapon szerveződhetett meg ismét a magyarság. Például 1945 és 1948 között Csehszlovákiában tilos volt a magyar nyelv nyilvános használata, bezárták a magyar iskolákat, nem működhetett magyar nyelven az egyház, nem jelenhetett meg sem újság, sem könyv, majd a konszolidáció évei következtek, s a szocialista rendszer keretei között újra felépülhetett a kisebbségi kulturális intézményrendszer. A többi országban is hasonló volt a helyzet, bár másutt arra nem volt példa, hogy évekre törvényen kívül helyezték volna a kisebbség nyelvét. Tito Jugoszláviájában a vajdasági településeken élő szerb iskolások számára bevezették a magyarnak mint környezeti nyelvnek a tanítását, magyar sajtó, könyvkiadó működött, az újdíeki egyetemen

hungarológiai intézet jött létre. Romániában a nyíltan diszkriminatív intézkedések a Ceaușescu-korszak utolsó éveire kötődnek, különösen ahhoz az időszakhoz, amikor a pártfőtitkár meghirdette a „nemzeti homogenizálási” programot. A romániai magyarokat a „magyar nemzetiségű román” vagy a „magyarul beszélő román” jelzővel illették; emellett az anyanyelvű oktatásban elfogadhatatlan arányszámokat követeltek, az egyházaknál pedig a román nyelvű liturgia bevezetését szorgalmazták.

Az 1989–90-es évek fordulóján bekövetkezett újabb területi átrendeződések nem hoztak békét és nyugalmat a régió kisebbségeinek: az újonnan megalakult államokban a nacionalizmus felerősödése volt jellemző, s ezzel együtt a hivatalos politika szintjére emelt, sérelmekre alapozott kisebbségellenesség térhódítása. Különös hangsúlyt kapott az államnyelv és a nemzeti nyelv elsőbbségének hangsúlyozása, és egyre-másra születtek a kisebbségek nyelvhasználatát korlátozó törvények, így 1991-ben, majd 1995-ben a szlovák nyelvtörvény, 1994-ben a román közigazgatási törvény, az 1991-es szerbiai nyelvhasználati, 1992-es és 1998-as oktatási törvény. Közös vonásuk, hogy a nemzetállami koncepcióba nem illő kisebbségek nyelvének nyilvános megjelenését korlátozták elsődlegesen a közigazgatás, az állampolgári jogok érvényesítése, valamint az oktatás és a közművelődés területén. Kivételek téren Ukrajna és Horvátország volt, ahol a csekély létszámú magyar kisebbség nyelvi és kulturális jogait ebben az időszakban is szavatolták. A Kárpát-medencei magyar kisebbség nyelvi jogainak változása,

a diszkriminatív intézkedések finomítása, átalakítása a kilencvenes évek végén kezdődött el, és napjainkra ért el arra a pontra, hogy elmondhatjuk, a kisebbségek számára a 21. század elejére *de jure* megadatott az anyanyelv használatának joga. Napjainkban már Szlovéniában, Horvátországban, Szerbiában és Ukrajnában elfogadják regionális kisebbségi nyelvként a magyart, de a többi állam is hozott olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé tették a kisebbségi nyelvek szélesebb körű használatát. Jelenleg Szlovákiában látszik legerősebbnek az államnyelvi koncepció következetes érvényesítése, az államnyelv elsődlegességének hangsúlyozása. E mögött az rejlik, hogy a nemzeti érdekeket védő hatalom az ország területi integritását veszélyeztető tényezőként kezeli a kisebbségeket – attól függetlenül, hogy mindkét ország az Európai Unió tagja és mindketten, igaz jelentős időbeli eltéréssel, aláírták a Nyelvi Chartát. Romániában a közigazgatási és oktatási törvények egyelőre ellentmondásosak, nem szabályozzák egyértelműen a kisebbségek nyelvi jogait. Jugoszlávia felbomlásának folyamata, a szétszakadáshoz vezető etnikai háború egyik hozadéka volt annak a törekény többnyelvűségi hagyománynak az eltűnése volt, amely évtizedeken keresztül irigylésre méltóan jellemezte a Vajdaságot. Csak az újonnan létrejött országok politikai stabilizálódása után kerülhetett sor az etnikai-nyelvi rendezésre. Szlovénia alkotmánya megfogalmazza a regionális kisebbségi nyelvek létezésének jogát és meghatározza a hivatalos használat módját is, Horvátország államalkotóként ismeri el az őshonos kisebbségeket, Szerbia

Nyelvszigetek: Burgenland, 1910–2001

pedig 2002 nyaratól garantálja törvényi szinten a kisebbségi nyelvek regionális használatát. Érdekes, hogy Ausztria is csak 2000 májusától fogadja el a magyar nyelvhasználatot a burgenlandi Alsóőrött, Felsőőrött, Felsőpulyán és Vörösváron.

A pozitív változások mellett azonban látható, hogy a nyelvi egyenlőtlenség évtizedei nem múltak el nyomtalanul, és *de facto* a magyar beszélőközösségnek a magyar államhatáron kívül élő tagjai nem tudnak élni maradéktalanul a nyelvi jogaikkal, sőt a felmérések szerint egyre nő azoknak a száma, akik inkább a többség nyelvét részesítik előnyben.

Tudja-e?

■ A magyar nyelv a beszélők száma alapján készült rangsorban a világon beszélt, legkevesebb 6500 nyelv között a 40–43. helyet foglalja el.

■ Azokat a nyelveket, amelyek több országban használatosak olyan fontos funkcióikban, mint amilyenek pl. a közigazgatás, a tömegtájékoztatás vagy az oktatás, többközpontúnak nevezzük, magukat az országokat pedig az ilyen nyelvek központjainak.

A magyar ilyen többközpontú nyelv; teljes központja Magyarország, részleges központjai közé tartozik Szlovákia, Kárpátalja, Erdély és Vajdaság (esetleg más országok is). A magyar nyelv másképp többközpontú, mint mondjuk az angol, a német, a francia, a spanyol – ezek több országban hivatalos nyelvek (vagyis nem egy, hanem több teljes központjuk van). Ezzel szemben a magyar csak egyben hivatalos nyelv, a többiben csupán kisebbségi. Ezért egy teljes és több részleges központról beszélhetünk. (Lansztyák István)

IRODALOM

- Csermicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, 1998.
- Göncz Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, 1999.
- Kontra Miklós – Hattyár Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2002.
- Kontra Miklós (szerk.): *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 1991.
- Lansztyák István: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, 2000.
- Lansztyák István – Szabó Mihály Gizella: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Kalligram, Pozsony, 2002.
- Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.
- Nádor Orsolya: *Nyelvpolitika. A magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig*. BIP, Budapest, 2002.
- Péntek János – Benő Attila: *Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban*. / A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 1./ Kolozsvár, Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetsége, 2003.
- Skutnabb-Kangas, Tove: *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. TLA, Budapest, 1997.
- Szilágyi N. Sándor: *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban*. www.mta.hu/nytud/Szilagyi.rtf